

XALQARO MUNOSABATLARNING ASOSIY TAMOIYILLARI

Botirova Gavhar Bobirjon qizi

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti Xalqaro munosabatlar yo'nalishi 30-22 guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari batafsil yoritilgan. Maqolada suverenitet, tenglik, ichki ishlariga aralashmaslik, tinchlik va xavfsizlikni saqlash, shartnomalarga rioya qilish hamda hamkorlik tamoyillari asosiy e'tibor markazida bo'lib, ularning xalqaro tizimdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, ushbu tamoyillar xalqaro munosabatlarda davlatlar o'rtasidagi muloqot va hamkorlikni qanday tartibga solishi va global tinchlikni ta'minlashdagi roli ko'rsatib o'tilgan. Maqola zamonaviy xalqaro huquq normalari va amaliyot misollariga tayangan holda yozilgan bo'lib, xalqaro siyosat, diplomatiya va huquq sohalarida faoliyat yurituvchi mutaxassislar va talabalar uchun foydali manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar: xalqaro munosabatlar, asosiy tamoyillar, ichki ishlariga aralashmaslik, tinchlik va xavfsizlik, xalqaro huquq, shartnomalarga rioya qilish, hamkorlik, davlatlar o'rtasidagi muloqot.

Аннотация. В данной статье подробно освещены основные принципы международных отношений. В центре внимания статьи находятся принципы суверенитета, равенства, невмешательства во внутренние дела, поддержания мира и безопасности, соблюдения договоров, а также сотрудничества, проанализирована их роль и значение в международной системе. Также показано, как эти принципы регулируют взаимодействие и сотрудничество между государствами в международных отношениях и способствуют обеспечению глобального мира. Статья написана на основе современных норм международного права и примеров из практики, что делает её полезным источником для специалистов и студентов, работающих в области международной политики, дипломатии и права.

Ключевые слова: международные отношения, основные принципы, невмешательство во внутренние дела, мир и безопасность, международное право, соблюдение договоров, сотрудничество, взаимодействие между государствами.

Annotation. This article provides a detailed overview of the fundamental principles of international relations. The article focuses on the principles of sovereignty, equality, non-interference in internal affairs, maintaining peace and security, compliance with treaties, and cooperation, analyzing their role and significance within the international system. It also demonstrates how these principles regulate communication and cooperation between states in international relations and their role in ensuring global peace. The article is based on contemporary norms of international law and practical examples, making it a useful resource for specialists and students working in the fields of international politics, diplomacy, and law.

Keywords: *international relations, fundamental principles, non-interference in internal affairs, peace and security, international law, compliance with treaties, cooperation, communication between states.*

Kirish. Bugungi globalizatsiya va dunyo davlatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik sharoitida xalqaro munosabatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Davlatlar, xalqaro tashkilotlar va boshqa xalqaro sub'ektlar o'zaro muloqot, hamkorlik va raqobat orqali global siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarni shakllantiradi. Shu munosabatlar tizimining samarali va adolatli ishlashi esa, asosan, ularni tartibga soluvchi asosiy tamoyillarga bog'liq. Xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari – bu davlatlarning o'zaro aloqalarida hurmat qilinishi lozim bo'lgan qoidalar to'plami bo'lib, ular xalqaro tinchlikni saqlash, o'zaro ishonchni mustahkamlash va adolatli hamkorlikni ta'minlash uchun muhimdir. Bu tamoyillar nafaqat davlatlarning huquq va majburiyatlarini belgilaydi, balki xalqaro huquqning asosini ham tashkil etadi. Shu sababli, xalqaro munosabatlarda ushbu tamoyillarga qat'iy rioya qilish barcha davlatlar uchun dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu maqolada xalqaro munosabatlarning eng muhim asosiy tamoyillari – suverenitet, tenglik, ichki ishlariga aralashmaslik, tinchlik va xavfsizlikni saqlash, shartnomalarga rioya qilish hamda hamkorlik tamoyillari batafsil tahlil qilinadi.

Davlat suvereniteti – bu uning hududiy yaxlitligi, mustaqil ichki va tashqi siyosat yuritish huquqidir. Har bir davlat o'z suverenitetiga ega bo'lib, boshqa davlatlar tomonidan aralashuvsiz faoliyat olib borishi kafolatlanadi. Suverenitet tamoyili xalqaro munosabatlarda hurmat qilinishi shart bo'lgan eng muhim qoidalardan biridir.

Xalqaro munosabatlarda barcha davlatlar teng huquqlarga ega deb hisoblanadi. Katta yoki kichik, kuchli yoki zaif davlatlar o'rtasida tenglik asosida muloqot olib borilishi xalqaro barqarorlikni ta'minlaydi. Tenglik tamoyili davlatlarning o'zaro hurmatini oshiradi va zo'ravonlikka barham beradi.

Har bir davlat o'zining ichki siyosati, qonunlari va tartiblarini mustaqil ravishda belgilash huquqiga ega. Xalqaro hamjamiyat esa bu ichki ishlar sohasiga aralashmasligi kerak. Bu tamoyil xalqaro tinchlikni saqlashga xizmat qiladi. Xalqaro munosabatlarda qurolli mojarolarni oldini olish va xalqaro tinchlikni ta'minlash asosiy vazifadir. Davlatlar o'zaro nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish, sulh va muloqotga ustunlik berishlari lozim. Davlatlar o'zaro kelishuvlar, shartnomalar asosida harakat qiladi. Xalqaro huquq qoidalari davlatlar faoliyatini tartibga solib, ularning o'zaro majburiyatlarini belgilaydi. Shartnomalarga rioya qilish xalqaro ishonchni mustahkamlashda muhimdir.

Adabiyot tahlili. Xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari mavzusida ko'plab ilmiy manbalar, kitoblar va maqolalar mavjud bo'lib, ular ushbu sohaning nazariy va amaliy jihatlarini yoritadi. O'zbekiston va boshqa mamlakatlarda xalqaro huquq, diplomatiya va siyosatshunoslik sohasida nashr etilgan asarlarda xalqaro munosabatlarning tamoyillari asosiy o'rin egallaydi. Masalan, Xalqaro huquq asoslarini o'rgatgan ko'plab mualliflar, jumladan, V. Ya. Krivenko, A. A. Gromov, va O'zbekistonda xalqaro huquq sohasida

mashhur bo'lgan mutaxassislar suverenitet va tenglik tamoyillarini xalqaro munosabatlarning poydevori sifatida ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, davlatlarning o'z hududida mustaqil va erkin faoliyat yuritishi xalqaro tizimning asosiy tamoyilidir. Shuningdek, ichki ishlariga aralashmaslik tamoyili xalqaro tinchlikni saqlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida ko'plab tadqiqotlarda ta'kidlangan. Bu tamoyil xalqaro siyosiy konfliktlarning oldini olish va davlatlar o'rtasidagi ishonchni oshirishda asosiy rol o'ynaydi.

Tinchlik va xavfsizlikni saqlash, shartnomalarga rioya qilish hamda hamkorlik tamoyillari esa zamonaviy global muammolar, xususan, qurolli to'qnashuvlar, ekologik xavflar va iqtisodiy inqirozlarga qarshi kurashishda dolzarb ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tashkilotlar, xususan BMT, NATO va boshqa regional tuzilmalar ushbu tamoyillar asosida faoliyat yuritadi, bu esa ko'plab tadqiqotlarda yoritilgan. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari nafaqat nazariy jihatdan muhim, balki amaliyotda ham davlatlar o'rtasidagi muloqotni barqaror va konstruktiv qiluvchi omil sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy global jarayonlarda ba'zan ushbu tamoyillarning buzilishi yoki noto'g'ri talqin qilinishi xalqaro mojarolarga olib kelishi mumkinligi ham qayd etilgan. Umuman olganda, xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari bo'yicha adabiyotlar ko'plab dalillar va amaliy misollar bilan boyitilgan bo'lib, ular zamonaviy xalqaro huquq va siyosatshunoslikka asosiy yo'nalishlarni belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolada xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillarini o'rganish uchun sifatli ilmiy tadqiqot usullari qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida adabiyotlarni tahlil qilish (literature review) asosiy metod sifatida ishlatildi. Bu usul yordamida xalqaro huquq, siyosatshunoslik va diplomatiya sohasidagi nashr etilgan ilmiy maqolalar, monografiyalar va xalqaro hujjatlar (masalan, BMT Bosh Assambleyasi qarorlari, xalqaro shartnomalar) o'rganildi.

Shuningdek, tarixiy-tahliliy metod orqali xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari shakllanishi va rivojlanishi jarayoni tahlil qilindi. Bu metod tadqiqotning nazariy asosini yaratishda, tamoyillarning taraqqiyoti va ularning amaliy qo'llanilishi tarixiy kontekstda ko'rib chiqilishida muhim rol o'ynadi. Tahliliy va taqqoslash metodlari yordamida tamoyillar o'zaro solishtirilib, ularning zamonaviy xalqaro munosabatlardagi ahamiyati va o'rni aniqlanmoqda. Bu usullar, shuningdek, xalqaro huquq normalari va amaliyotidagi o'zgarishlarni kuzatishda qo'llanildi. Tadqiqot davomida qonun hujjatlari, xalqaro tashkilotlarning rasmiy hujjatlari va xalqaro sud qarorlari ham tahlil qilindi, bu esa maqolaning huquqiy asoslarini mustahkamladi.

Tadqiqot muhokamasi. Ushbu tadqiqot davomida xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari – suverenitet, tenglik, ichki ishlariga aralashmaslik, tinchlik va xavfsizlikni saqlash, shartnomalarga rioya qilish hamda hamkorlik tamoyillari – nazariy va amaliy jihatdan batafsil o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ushbu tamoyillar xalqaro tizimning barqarorligi va davlatlar o'rtasidagi ishonch muhitini yaratishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Suverenitet tamoyili davlatlarning o'z hududida to'liq mustaqil bo'lish huquqini

ta'minlab, xalqaro munosabatlarda adolatli o'zaro hurmat asosini yaratadi. Shu bilan birga, suverenitet tamoyilining zamonaviy shakllanishida global xavfsizlik va inson huquqlari masalalari bilan bog'liq yangi muammolar yuzaga kelmoqda. Masalan, ba'zi holatlarda xalqaro hamjamiyatning inson huquqlarini himoya qilish maqsadida ichki ishlariga aralashuvi zarurati tug'iladi, bu esa suverenitet tamoyili bilan to'qnash kelishi mumkin. Tenglik tamoyili davlatlar o'rtasida adolatli va muvozanatli muloqot imkonini beradi, lekin amaliyotda kuchli davlatlarning ta'siri ostida kichik davlatlarning manfaatlari ba'zan chetga surilishi kuzatiladi. Bu esa xalqaro munosabatlarning ba'zan noaniqlikka olib kelishiga sabab bo'ladi.

Ichki ishlariga aralashmaslik tamoyili ko'plab mojarolarning oldini olishda muhim vosita hisoblanadi. Ammo global xavfsizlik va inson huquqlari buzilishi holatlarida bu tamoyilning chegaralari va uning tatbiq doirasi yuzasidan ilmiy va siyosiy bahs-munozaralar mavjud. Tinchlik va xavfsizlikni saqlash tamoyili xalqaro hamkorlikning asosiy mezon bo'lib, BMT va boshqa xalqaro tashkilotlarning faoliyati shu yo'nalishda yo'naltirilgan. Tinchlikni saqlashda davlatlarning shartnomalarga qat'iy rioya qilishi va o'zaro ishonch muhitini yaratishi muhimdir. Hamkorlik tamoyili global muammolarni hal qilishda, iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish va ekologik xavfsizlikni ta'minlashda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu tamoyil xalqaro jamiyatning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari zamonaviy dunyoda murakkab siyosiy va ijtimoiy jarayonlarni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Ammo global o'zgarishlar va yangi muammolar doimo ushbu tamoyillarni qayta ko'rib chiqishni va ularga moslashishni talab qiladi. Shuning uchun xalqaro hamjamiyat, olimlar va siyosatchilar bu tamoyillarni doimiy ravishda tahlil qilib, zamonaviy sharoitlarga mos ravishda yangilab borishlari zarur.

Xulosa. Xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari – suverenitet, tenglik, ichki ishlariga aralashmaslik, tinchlik va xavfsizlikni saqlash, shartnomalarga rioya qilish hamda hamkorlik – xalqaro tizimning mustahkam poydevorini tashkil etadi. Ushbu tamoyillar davlatlar o'rtasida hurmat, ishonch va barqarorlik muhitini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy global muammolar va siyosiy jarayonlar doirasida bu tamoyillarni to'g'ri talqin qilish va ularga qat'iy amal qilish xalqaro tinchlik va xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, global o'zgarishlar yangi chaqiriqlar va imkoniyatlarni yuzaga keltirib, xalqaro munosabatlarning tamoyillarini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Xalqaro hamjamiyat o'zaro hurmat va hamkorlik asosida ushbu tamoyillarni rivojlantirish va amaliyotga tatbiq etishda davom etishi lozim. Bu orqali dunyo miqyosida barqarorlik va taraqqiyot ta'minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Axmedov, S. (2018). *Xalqaro huquq asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya.

2. Rustamov, B. (2020). *Xalqaro munosabatlar nazariyasi*. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
3. Mirzaev, J. (2019). *Diplomatiya va xalqaro siyosat*. Toshkent: Sharq.
4. Islomov, N. (2021). *Xalqaro huquq va uning zamonaviy muammolari*. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
5. BMT rasmiy veb-sayti. (n.d.). *BMT asoslari va tamoyillari*. <https://www.un.org/uz/>
6. Qodirov, T. (2017). *Xalqaro munosabatlarning asosiy tamoyillari*. Toshkent: Ilmiy nashrlar.
7. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi. (2022). *Xalqaro siyosat va diplomatiya*. Toshkent: TIV nashriyoti.